

A LA RECERCA DEL REGNE UNA MORAL PER AL NOU MIL·LENNI

Joan Carrera i Carrera

0. Introducció

1. Una moral per al nou mil·lenni

2. Una moral “autònoma des de la fe en Crist”

3. Una moral en diàleg

4. Reptes antics i nous per a la moral cristiana

Notes

Qüestions per al treball en grup

Joan Carrera i Carrera, sj., (Barcelona 1960), és Metge i Doctor en Teologia. Professor de Moral Fonamental a l'ISCREB (Inst. Sup. Ciències Religioses de Barcelona), a la Fac. Teol. de Catalunya i a l'Inst. Teologia Fonamental (Sant Cugat). És membre de l'Institut Borja de Bioètica i del Centre d'Estudis Cristianisme i Justícia

0. INTRODUCCIÓ

*«Quan ens obrim al diàleg amb els altres,
ens obrim nosaltres mateixos a Déu»*

Joan Pau II

En aquest canvi de segle, el nostre món viu potser una de les transformacions més fortes de la seva història. El que en diem “globalització” ha fet que aquell ample món en què van viure els nostres avantpassats ara sigui un global village. Ens trobem en un món que, per les enormes capacitats de comunicació i transport, posa en contacte cultures i pobles diferents amb una intensitat com mai no s’havia donat abans.

Les societats del nostre món globalitzat ja no són aquelles societats compactes, que vivien una cultura homogènia. Aleshores, les altres societats i cultures quedaven prou lluny, eren prou desconegudes i considerades quelcom “estrany”, aliè, i, generalment, “bàrbar” i “incivilitzat”.

Però avui això ja no és possible. Avui anem a un xinès quan volem un dinar sense complicacions, busquem una dona peruana per cuidar l’àvia, els nostres fills comparteixen pupitre amb una noia que porta mocador al cap i celebra el ramadà, comprem roba cosida per dones de l’extrem orient, i els nostres veïns han adoptat un nen nascut a l’altiplà bolivià.

Reptes ètics

Aquestes noves circumstàncies han posat a l’ordre del dia de la reflexió temes com ara la “tolerància”, el respecte a les diferències, el diàleg. Ens cal ser capaços d’entendre’ns amb “qualsevol persona” del nostre món. Com establir unes certes pautes comunes a tothom, que ens permetin conviure en la gran diversitat del nostre món? Quins principis haurien de ser compartits per qualsevol persona, de qualsevol país i creença, per poder viure en harmonia? Aquest és un primer repte ètic d’avui.

I no és una qüestió tan senzilla com pot semblar. La primera temptació que cal evitar és la de confondre el respecte a la diferència amb l’acceptació de “qualsevol cosa”. El rebuig de qualsevol tipus d’intolerància ha portat a un refús dels “grans relats” que pretenen donar raó de “la totalitat”. El comportament moral, per tant, hauria de trobar la seva fonamentació en l’àmbit estrictament subjectiu. Una instància amb un valor universal seria potser “perillosa”, perquè podria ser punt de recolzament per a qualsevol tipus de fonamentalisme o neo-feixisme (en qualsevol de les seves versions dretanes o esquerranes). D’aquí neixen les actuals tendències morals subjectivistes.

Però un subjectivisme radical no pot ser acceptat per una moral cristiana. Perquè la moral cristiana parteix de l’assumpció d’un projecte: el Regne de Déu. Un Regne que proposa tota

una constel·lació de valors. Per tant, allò que l'home fa no és indiferent, pot ser a favor o en contra d'aquest Regne. És a dir, que hi ha una certa objectivitat en qualsevol proposta ètica cristiana. Aquí tenim, doncs, un nou repte. Una moral que sigui alhora "autònoma" (basada en la subjectivitat) però també objectiva.

Finalment, hem de dir que els temps nous en què vivim, plantegen problemes que fins ara no havien aparegut.

D'una banda, ens trobem davant alguns problemes que afecten el conjunt de la humanitat: la qüestió ecològica, el comerç internacional, el comerç d'armes, el deute extern dels països empobrits, la globalització financera, etc. Són assumptes que demanen acords d'abast global, i que exigeixen, per tant, la participació de tothom qui està implicat.

D'altra banda, els progressos tecnològics ens enfronten a noves situacions, que impliquen nous drets i deures, i que demanen una paraula ètica: clonació, enginyeria genètica, xenotrasplantaments, ús de teixits fetals, transgènics, noves tecnologies militars, Internet, etc.

Amb totes aquestes premisses, ens trobem que la moral cristiana, tot recollint les seves qüestions "de sempre", haurà d'afrontar les noves interpel·lacions que es deriven d'aquesta nova situació.

Per això, una proposta ètica cristiana per al segle XXI haurà de presentar-se alhora com a defensora de la subjectivitat humana amb la seva autonomia i també de l'objectivitat dels valors evangèlics; haurà de constituir-se amb la participació de tots; i haurà d'afrontar les noves qüestions que han aparegut. I a més d'això, l'Església no pot limitar-se a donar una orientació ètica.

La seva paraula ha de ser "evangèlica", portadora d'una "bona nova" que no es redueixi a unes pautes de valoració moral, sinó que sigui un estímul i un acompanyament per a una humanitat que està, avui com sempre, en camí vers una pròpia plenitud més gran.

1. UNA MORAL PER AL NOU MIL·LENNI

La veu de la comunitat cristiana, si vol proposar un camí ètic també per avui, haurà d'estar atenta als "signes dels temps", per tal de donar-hi resposta adequada. Potser els següents podrien ser alguns dels trets inexcusables per a la moral cristiana del nou mil·lenni, si vol donar resposta als reptes antics i nous (veure cap. 4), i ser llavor en el món del missatge de Jesús de Natzaret.

1. Una moral que escolti

Una moral que es deixi interpel·lar per la vida viscuda i patida per milers d'homes i dones.

Aquesta moral ha d'entrar en diàleg seriós amb la cultura contemporània. Un text de l'última Congregació General de la Companyia de Jesús ens recorda que: "... hem d'escoltar atentament a tots aquells als quals l'Evangeli no els diu res, i tractar de comprendre l'experiència cultural que s'amaga en allò que diuen. Allò que nosaltres fem i diem, ¿correspon a les necessitats reals i urgents dels qui ens envolten, en les seves relacions amb Déu i amb els altres? Si la resposta és "no" vol dir que no estem compromesos a fons amb la vida de les persones que servim" (CG 34, NMC, n. 27.7).

Una moral que, abans de reflexionar i donar consells, es posa a l'escolta dels homes i dones siguin o no siguin cristians. I així es pregunta, com el jove ric "Què haig de fer de bo?" (Mt 19, 16). Ens agrada utilitzar aquesta traducció de la Bíblia interconfesional, ja que accentua què haig de fer, no tant per ser bo, car el ser bo, en cristià, implica el proïsme i no és una qüestió purament de perfecció personal, com molts cops s'ha insistit.

2. Una moral en actitud de recerca sincera

Recerca amb tots els homes i dones de bona voluntat. Que no té pressa per cercar respostes fàcils i precipitades. Que admet conviure amb el dubte i la incertesa. Molts cops la comunitat cristiana ha d'expressar públicament la seva opinió sobre qüestions que afecten tots els homes i dones, sobre qüestions noves; però ha de reconèixer que moltes vegades no pot tenir l'última paraula. Sempre ha d'advertir que siguin respectats els més vulnerables, els més pobres i marginats...

L'Església, després de segles, ha admès, tal com va proposar Joan Pau II, que es va equivocar en algunes qüestions de moral que va afirmar de manera força absoluta, basada en dades que no eren pas teològiques sinó, per exemple, de la ciència... del seu moment. Admetre-ho, demanant perdó, es un gest que l'honora i fa guanyar credibilitat a la comunitat cristiana, perquè es mostra humil.

3. Una moral que acompanya a les persones en la presa de decisions

Amb un component profètic i crític respecte a les actituds i valors predominants del món injust i insolidari en què vivim. Un acompanyar sense deixar a les persones quan han pres decisions que no siguin el que és correcte i desitjable. Sempre ha de tenir en compte les situacions límits, on les persones opten pel mal menor, o no han estat plenament lliures en les seves accions

(veure el capítol 4). Els cristians hem de ser acollidors i misericordiosos amb totes aquestes persones

4. Una moral reflexionada des de la comunitat

Reflexionada en la pregària humil davant Déu, que ajudi els homes i dones a discernir en l'Esperit. On les feines de pastor i de profeta hi siguin presents, en la comunitat i des de la comunitat concreta, amb les seves preocupacions, angoixes i esperances. Una moral que escolti les esglésies domèstiques (les llars familiars) i les petites comunitats, on es donen més les relacions de fraternitat on l'afecte, la gratuïtat, l'atenció al més dèbil esdevé més important que la justícia legal.

Una moral que cregui més en l'Esperit present en les comunitats, que consideri els cristians de les comunitats d'una forma més adulta, per aportar, al discerniment de tota l'Església, la seva opinió discernida i pregada. Si es considera que en moltes qüestions els cristians són lliures i responsables, i per això tenen la possibilitat de pecar (s'allunyen de la fidelitat al missatge de Jesús), també haurien de ser considerats lliures i responsables per poder aportar el seu discerniment moral sobre les qüestions concretes a tota l'Església universal. Una moral des de les comunitats, hauria de fer participar de manera activa a les dones, que han estat les grans oblidades en aquest camp, de tal manera que l'ètica cristiana ha estat una ètica des de la sensibilitat més aviat masculina, on s'ha oblidat la sensibilitat femenina.

5. Una moral que escolti el clam dels pobres

El clam dels oprimits de la terra, dels qui han perdut l'esperança. Una moral que, com Déu, escolti el clam del poble esclau d'Egipte i que, en conseqüència, sigui una paraula de denúncia de les noves esclavituds del nostre temps. Una moral que estigui atenta als més vulnerables de la nostra societat, que defensi les minories culturals, lingüístiques, religioses, els immigrants, els pobles sense terra, els desposseïts, els refugiats... així com les dones, que a tants llocs són marginades de l'ensenyament i de la cultura i sotmeses a situacions d'esclavatge. Que es compromet amb fermesa, per exemple, en la defensa dels drets dels immigrants i que denunciï quan aquests drets són violats. Que atengui els qui la societat no valora, els discapacitats físics o psíquics, els qui encara no han nascut o neixen amb discapacitats...

Una moral on el "rostre de l'altre" sigui interpel·lació ètica, més enllà del fet que hi tingui dret, interpel·lació a la qual hom ha de respondre(1). Una moral que mostra que la comunitat cristiana està al costat dels dèbils i vulnerables no ha de tenir por de mostrar-se dèbil i per tant sense poder, sense molts mitjans, sense privilegis... per tant no ha de tenir por de fer signes que ho mostrin, com serien per exemple deixar l'Estat que té, l'organització burocràtica que té, no anar en alguns països del braç dels polítics ni dels militars... (perquè són signes visibles i que són ambigus perquè mostren poder polític i econòmic en la nostra societat).

6. Una moral profètica

Que no s'expressa en un discurs pessimista, sobre el mal i les coses incorrectes (denúncia), sinó en un discurs que anima la gent a cercar el bé. St. Pau ens recorda que "on hi ha Esperit hi ha llibertat" (2 Co, 3).

Una moral que no només denuncia les coses que no funcionen, sinó que fa gestos (anuncis) que trenquen el silenci on es immersa la nostra societat. El silenci d'una mentalitat que pensa que no hi ha res a fer, que el sistema econòmic, social, polític no es pot canviar, aquest silenci només es pot trencar si es donen signes profètics que posin en pràctica valors alternatius.

Signes que poden ser petites comunitats humanes, on es viu determinats valors alternatius. Aquestes comunitats anuncien que és possible viure de forma diferent. Per exemple, les cooperatives, el comerç just, la comunitat de béns o l'intercanvi de serveis de forma gratuïta,

formes polítiques de democràcia participativa... ofereixen alternativa a una economia que genera injustícia i desigualtat.

Els cristians hem d'anar creant espais alternatius que testimonien els valors en els quals creiem. La paraula (la norma moral, el consell...) ha de donar pas als fets, a les vides que encarnen els valors en què creiem. Així presentarem l'Evangeli de Jesús com a experiència alliberadora per a l'home i la dona d'avui.

Una moral que reconegui que la millor manera d'expressar el dissentiment sobre els valors amb què no estem d'acord és el testimoni d'altres valors. Podem parlar molt en defensa dels immigrants, dels seus drets, dels marginats... però ¿estan les nostres escoles cristianes, obertes a ells?

En resum, una moral que indiqui els valors a descobrir com a font d'una vida en l'amor i en la llibertat.

7. Una moral amb una dimensió universal

Que tingui en compte que per fer front a determinades qüestions, que ens afecten a tots, creients o no, els cristians hem de ser una sola veu amb tota la humanitat. Per exemple, no té sentit que un poble o un país prengui determinades mesures, com limitar la contaminació atmosfèrica o aquífera, si el del costat continua contaminant, car l'aigua i l'atmosfera són béns comuns.

Les noves tecnologies i el progrés ens han fet descobrir que, malgrat la pluralitat de les diverses maneres de pensar, no deixem de ser una mateixa espècie que comparteix una mateixa biosfera... Moltes qüestions ens afecten com a humanitat, i per tant cal cercar solucions globals i no limitades a determinats territoris.

Per recuperar la universalitat ètica es podria recuperar una categoria tradicional de la moral catòlica: l'anomenada Llei moral Natural. L'afirmació de grans principis ètics irrenunciabls, comprensibles per tots els humans, creients o no, que fan que un comportament sigui veritablement humà. Aquests grans principis poden descobrir-se, en una recerca sincera, amb la participació de tots. El podríem trobar representats, com a aproximació, en la Declaració de Drets Humans. Aquesta moral diferenciaria uns mínims ètics humans, que compartim tots els humans, d'uns màxims ètics que podem viure dins la nostra comunitat.

Els màxims ètics poden ser mostrats als no creients, com a invitació d'una vida plenament humana i feliç. Però no podem imposar-los, ni pretendre que les lleis dins d'un país plural i democràtic els reflecteixin.

Per descomptat que la comunitat cristiana patirà quan vegi que algunes qüestions que considera "mínims ètics", no són acceptats en el diàleg i per tant no són protegits per les lleis dels països. Aquesta qüestió la tractarem en parlar del dissentiment dins del diàleg.

Una moral cristiana per al nou mil·lenni ha de prendre's seriosament el repte de "l'ecumenisme moral". Es donaren passes importants en aquest ecumenisme, quan el Parlament de les Religions del Món va elaborar la Declaració d'una Ètica Mundial (1993), on afirmava uns "mínims ètics comuns" a totes les principals religions mundials(2). Aquests mínims poden aportar-los en la creació d'una ètica mundial, com hem comentat anteriorment.

8. La necessitat d'establir una moral política

Una moral política que recuperi la dimensió social i faci front als reptes d'una economia globalitzada, injusta per a dues tercers parts del nostre món. Una moral política que no tingui por de les formes noves de democràcia participativa, sinó que les fomenti.

Aquest any 2000, a Espanya, la consulta per l'abolició del deute extern dels països del Sud, sense cap suport oficial, ha estat un bon exemple de com es podria fomentar una democràcia més participativa.

Així mateix una moral que deixi d'estar només inculturada en la cultura liberal-burguesa i primermundista, i que es deixi interpel·lar profundament per les altres cultures (orientals, africanes...) per perdre el seu respir individualista, poc comunitari... Així com també per les subcultures occidentals, marginades per l'estatus oficial (consum responsable i ecològic, ecologistes, okupes, feministes, moviments alternatius, pacifistes radicals...) que qüestionen l'individualisme burgès, el "privatisme" moral, la propietat privada, la forma de progrés depredador... Alguns d'aquests "valors" han esdevingut els nous ídols del nostre temps car ningú ja no els qüestiona.

9. Una moral centrada en el cor humà

Perquè és el lloc on la persona dona unitat i sentit al seu obrar. I on la persona viu la relació profunda amb si mateixa i la realitat dels altres. L'Evangeli parla al cor dels homes i dones de com ha de ser l'home i la dona nova, quines actituds ha de tenir. És en el cor on l'home-dona nou participa de l'Esperit de Jesús.

Una moral basada en el discerniment des d'un cor que s'omple de l'Esperit de Jesús. Les actituds bàsiques de la vida del cristià es juguen en aquest nucli, on Déu hi té estada.

El cristià, de forma personal i comunitària va adquirint l'hàbit de viure el bé en els comportaments de la vida de cada dia. Així creiem que naixerà una moral més pneumatològica, on les "virtuts" (els hàbits vers el bé) adquireixin una importància superior a les normes i a les lleis, que indiquen els valors. Recordem que ja St. Tomàs centra la seva proposta moral en les virtuts.

Creiem que una moral més centrada en les opcions, actituds profundes de les persones, i no tant en els actes concrets aïllats, respon millor a una antropologia integral i permet explicar millor el concepte de pecat.

En tot això, seria ingenu oblidar que és en aquests actes concrets on es decideix l'opció fonamental vers Déu, i per tant és on es juga la vida moral, les actituds profundes del cristià.

Una moral que no tingui por de deixar-se interpel·lar per la psicologia moderna, i així aprendre a conèixer millor el cor humà, sobre tot en aquells aspectes que poden matisar la responsabilitat de les persones en alguns actes. Car hem de recordar que la moral cristiana ha de ser misericordiosa. I només així es recupera la seriositat del concepte cristià de pecat, des de una vessant més comunitària.

10. Una moral que respecti l'autonomia humana, entesa com autonomia relacional

Els humans ens anem fent en la relació amb els altres i amb Déu. La proposta ètica cristiana és oferta a tothom, perquè és un projecte humanitzador per a tota la humanitat i, com a tal, pot ser compresa per tots. Al cap i a la fi, no ens cansem de repetir-ho, el projecte del Regne de Déu és sobretot un projecte d'humanització per a tota la humanitat. Així doncs, les pretensions ètiques dels cristians, com veurem més endavant, s'han de caracteritzar per la seva plausibilitat racional. Tot humà de bona voluntat hauria de sentir-se interpel·lat pel missatge cristià, ja que pot copsar-hi aquestes pretensions d'humanització.

11. Una moral que intenti ser més coherent

És a dir, que tracti totes les qüestions des d'una mateixa forma de valorar-les.

Per exemple, que tingui, (com molts demanen i sembla que comença a ser apreciat així) la mateixa actitud davant la vida no nascuda (absoluta condemna de l'avortament) que davant la vida nascuda (encara tenim una certa justificació de la pena de mort, de la guerra...). Una moral que s'esforci a ser coherent: no valorant algunes qüestions, per exemple les referents a l'ètica sexual, des de postures clarament rigoristes (deontològiques). Mentre en altres qüestions, per exemple les referides a justícia, economia o política, accepta postures on s'hi

deixen entrar més matisacions (en termes morals, des de postures més teleològiques o conseqüencialistes).

Totes aquestes característiques es poden resumir, al nostre parer, en entendre la moral més des de l'autonomia i el diàleg. Aquests, doncs, seran els punts que ampliarem a continuació.

2. UNA MORAL “AUTÒNOMA DES DE LA FE EN CRIST”

Creiem que una moral cristiana hauria de presentar-se com una moral “autònoma”. Però què volem expressar quan parlem d'autonomia des de la moral cristiana? La integració d'aquest concepte en el camp de la moral no ha estat pas fàcil, ja que pot donar peu a malentesos. Per això molts cops es prefereix parlar de teonomia, una “tercera via” entre una moral heterònoma (dictada des de fora de la persona) i una autonomia entesa com a pur subjectivisme o com a exclusió de qualsevol postulat de fe. Creiem que seria preferible parlar de “moral pneumatològica”.

Sigui quin sigui el terme emprat, el que volem expressar es pot resumir en el que segueix.

1. Tot home pot copsar la manera més humana d'actuar

En primer lloc, el pressupòsit que tot home o dona de bona voluntat pot copsar en la realitat, la manera més humana d'actuar.

És a dir que, som capaços d'interpretar la realitat com a predisposada i ordenada vers la plena humanització. Pels cristians, l'Esperit de Déu participa en aquesta realitat. És en virtut d'aquest pressupòsit que el Concili Vaticà II es va adreçar a tots el homes i dones de bona voluntat i no només als creients.

Així la proposta ètica cristiana és oferta a tothom perquè és un projecte humanitzador per a tota la humanitat i, com a tal, pot ser compres per tots(3). Així doncs, les pretensions ètiques dels cristians, com veurem més endavant, s'han de caracteritzar per la seva plausibilitat racional. Tot humà de bona voluntat hauria de sentir-se interpel·lat pel missatge cristià, car la seva raó pot copsar aquestes pretensions d'humanització. D'altra banda, pressuposa que els cristians estem sempre disposats a deixar-nos ensenyar en humanitat per tots els homes i dones. Per això més endavant insistirem en el valor del diàleg.

2. La fe no aporta continguts morals específicament cristians

En segon lloc, la fe dels creients no aporta continguts morals específicament cristians, que no puguin ser descoberts per qualsevol home o dona de bona voluntat.

Aquesta afirmació porta a preguntar-nos què aporta la fe cristiana a nivell ètic. L'experiència creient dóna un nou horitzó de sentit, una nova manera de veure les coses, una motivació, gràcies a tot això hom pot copsar la destinació que Crist va donar als homes i dones. L'Evangelí, la Bona Notícia de Jesús, fa madurar comportaments de fons i motivacions específiques (fe, amor, gratuïtat...). Aquest horitzó de comprensió fa un efecte d'integració, crítica i d'estímul sobre els valors trobats autònomament.

Així la comunitat cristiana i el seu Magisteri tenen una funció respecte a les normes ètiques desenvolupades autònomament. La comunitat cristiana ha de ser estimuladora de tots els moviments autènticament morals que es donen a la història, gràcies a la seva esperança en el fi últim. Malgrat que no sempre en la història l'Església s'ha comportat directament com a estímul, moltes idees cristianes (com la dignitat, la igualtat humana, el valor de la igualtat

home-dona...) han fet progressar la consciència de la humanitat, àdhuc molts cops per mitjà dels oponents secularistes.

D'altra banda, els cristians, quan assumeixen models de conducta mundans, han de posar-los sota el judici de la Paraula de Déu, ja que, malgrat tots els progressos de la consciència moral, l'home resta encara subjecte al pecat, a l'error i a la temptació de tancar-se en si mateix. D'aquesta manera, la comunitat cristiana realitza una funció d'integració de les indicacions ètiques trobades per la raó. La reflexió ètica no és monopoli de l'Església sinó que correspon a tots els homes i dones de fer-la, i per tant, la comunitat cristiana assumirà totes les seves reflexions que portin a una més gran plenitud humana.

Afirmar que els continguts de la moral cristiana no són específics, no significa que, des de l'inici, la comunitat cristiana no hagi intentat orientar-se d'acord amb el comportament de Jesús. I que, consegüentment, hagi anat elaborant unes certes normes de comportament ètic, per respondre a la fidelitat a Jesús en les noves situacions que anaven apareixent.

Així podem parlar, d'un "ethos cristià"(4) de la comunitat. Un "ethos", que no és exclusiu. La seva peculiaritat no es troba en proposicions normatives particulars sinó en l'actitud global, basada en la fe, en un nou horitzó interpretatiu de les normes de comportament. El constant record del que Déu ha fet, i continua fent, per l'home mitjançant Crist assenyala el motiu fonamental de la vida dels cristians.

Aquest record exigeix dels homes una conversió, una opció fonamental, que determina l'arrel de tota l'existència cristiana. És l'opció produïda per Déu en l'home. La resposta correspon a l'home, però ve provocada per la presència de Déu. Aquesta opció fonamental com a acte ètic transcendental ha de traduir-se a tots els actes particulars. L'autèntic motiu de l'obrar és l'amor que l'home experimenta per part de Déu, essent aquest amor l'orientador de l'opció fonamental.

Tampoc volem expressar que del missatge de Jesús no se'n desprengui una antropologia que porti a una ètica determinada, la cristiana, sinó que aquesta antropologia, per representar la plenitud del ésser humà, pot ser descoberta per tot home i dona de bona voluntat. Recordem l'afirmació cristològica sobre que Crist és la plenitud de la persona humana, i per això es pot afirmar que en la seva resurrecció l'escatologia ha entrat en la història humana. Des de la fe cristiana, podem afirmar que això pot ser així, car tots som fills de Déu i que l'Esperit de Déu no resta tancat a la comunitat cristiana.

Alguns cristians critiquen aquest enfoc perquè devaluaria l'especificitat cristiana. Afirmen, en canvi, que hi ha valors específicament i exclusivament cristians: el valor del martiri, del celibat, de l'amor als enemics... Però aquests valors també són compartits per altres cultures, i a més si no fossin valors humans no podrien ser cristians, car ser cristià és l'utopia de l'ésser plenament humà.

El problema no és tant de continguts, ja que tots podem conèixer molt bé els valors a respectar. Molts cops el que falta és la força, la motivació per a dur-los a terme. Potser aquesta era l'experiència de St. Pau, que oposa el règim del pecat al règim de l'Esperit, quan va dir: "... perquè no faig el bé que vull, sinó el mal que no vull" (Rm 7,19). Per això la importància de la comunitat cristiana, de la presència de l'Esperit i del testimoni dels Sants (dels qui viuen més a fons el missatge de Jesús) dins d'ella. L'Esperit pot actuar on vol, però dins de la comunitat cristiana hi té estada permanent mentre ens mantinguem fidels a Jesús.

3. Pèrdua del sentit del deure i de la responsabilitat

En tercer lloc, hem de tenir molt present que el problema actual sovint no el trobem tant en la confrontació entre l'autonomia i l'heteronomia sinó en la pèrdua del sentit del deure i de la responsabilitat.

Recordem els últims assassinats de fills per part de les seves mares o entre amigues adolescents, que han sacsejat la consciència del país. L'harmonització entre l'autonomia i el

sentit del deure es dóna tenint present, en primer lloc que l'ésser humà es va fent i en segon lloc el fet de la gratuïtat de la nostra resposta a les interpel·lacions del proïsme. Com ja hem dit l'autonomia ha de ser entesa com autonomia interrelacional i com una autonomia que té molt present el repte d'una objectivitat en moral: no tot val per igual.

3. UNA MORAL EN DIÀLEG

Es parla molt de diàleg com de la manera humana de resoldre els conflictes. Però una anàlisi més a fons de la manera com esdevenen els diàlegs en la nostra societat diu que molts cops resulten una forma refinada de fer la guerra, on hom imposa les seves idees a l'altre. Mirem, per exemple, alguns dels diàlegs entre polítics del nostre país durant les campanyes electorals.

La nostra societat occidental prefereix l'estètica del diàleg més que la de la violència, però encara som en la mateixa lògica. Molts cops el diàleg esdevé el vehicle on els més forts, els qui dominen, imposen als altres les seves idees. Si els diàlegs fossin veritablement un dia-logos, en el sentit originari del terme, haurien d'exigir en primer lloc que fossin simètrics, és a dir, des d'una igualtat dels que hi participen, que permetria que fos la força dels arguments la que fes que la veritat sortís a llum.

En la majoria de diàlegs el que sembla important no és que ens anem aproximant a la veritat, sinó que venci la veritat que hom posseeix. Tampoc ens preocupem que es donin les condicions d'una vertadera simetria en el diàleg, ja que l'asimetria permet que els nostres arguments vencin no per si mateixos sinó per la feblesa dels qui s'oposen.

Les condicions del veritable diàleg han estat proposades per l'anomenada ètica dialògica de J. Habermas i K.O. Apel. La seva proposta és purament una ètica "procedimental", on la fonamentació de tota norma moral radica en la seva legitimació a través del consens. L'home o dona bo ja no és l'home feliç, ni tampoc el que se sotmet a la seva pròpia llei, sinó el qui en situacions de conflicte està disposat a resoldre-les per mitjà d'un diàleg encaminat a assolir el consens. Diàleg que ha de complir una sèrie de condicions; algunes purament lògiques, d'altres clarament ètiques(5).

1. El valor teològic del diàleg

La paraula diàleg no pot restar només com a terme secular ja que té tota una dimensió religiosa que cal que coneguem. Recordem unes paraules de l'Encíclica *Ecclesiam Suam* de Pau VI: "Nosaltres donarem a aquest impuls interior de caritat, que tendeix a fer-se do exterior, el nom, avui comú, de diàleg" (n. 76). Aquestes paraules ens haurien d'interpel·lar profundament als cristians, ja que ens indiquen que la caritat, l'amor, com a do de Déu als homes, rep el nom de diàleg quan s'obre als altres. Dialogar és la forma d'estimar als altres. Aquest diàleg ha de fer-se amb tots els homes i dones de bona voluntat, car "Ningú no és estrany al seu cor. Ningú no li és indiferent en el seu ministeri. Ningú no és enemic si ell mateix no ho vol ser" (n. 110).

Val la pena conèixer també aquestes paraules de Joan Pau II en referència al diàleg entre les diverses religions: "Pel diàleg fem a Déu present entre nosaltres; quan ens obrim al diàleg amb els altres, ens obrim nosaltres mateixos a Déu"(6).

La història del Déu amb nosaltres, és la història d'un diàleg amorós entre Déu i els homes i dones. La iniciativa és de Déu, però aquest diàleg no és només d'una sola direcció sinó que Déu entra en veritable diàleg d'intercanvi. Recordem com Déu es deixa interpel·lar pels homes i dones. Déu escolta i no només ens parla. Déu no sols es fa paraula, i els homes oients, sinó que es mostra com un interlocutor que es deixa afectar per les situacions que viuen els humans. Déu escolta el clam del poble que pateix l'esclavatge a Egipte (Ex 2,23-24). Àdhuc, Déu en entrar en diàleg, modifica els seus plans davant de la interpel·lació humana. Abraham, per

exemple, fa canviar el pla de Déu, que volia destruir Sodoma, àdhuc va regatejar amb Déu (Gn 18, 16-33). Així, el Déu cristià esdevé un veritable Déu dialògic. L'amor de Déu fa interlocutors als humans en un veritable pla d'igualtat amb Déu. "Ja no us anomeno servents... sinó amics" (Jn 15,15). La historia del Déu que dialoga, ens ensenya com hem de dialogar els homes i dones, és una manera d'estimar-nos els uns als altres.

Per tant el diàleg forma part de la manera de ser del nostre Déu. Podem pregar a Déu, car és un Déu "dialògic". Perquè això sigui possible, Déu prepara el lloc de la trobada amb ell. És l'Esperit de Déu en nosaltres que ens permet esdevenir un interlocutor en pla d'igualtat amb Déu.

Un altre aspecte a tenir en compte, per cercar una ètica cristiana des del diàleg, és que els Evangelis són, en el seu origen, un diàleg entre el missatge de Jesús i la manera com aquest era viscut en una comunitat concreta amb una cultura determinada. Així, els Evangelis són una invitació al diàleg. En altres paraules, a entrar en un procés dinàmic entre la proposta de Jesús, ja inculturada, i la nostra cultura d'avui. Aquest procés de diàleg, d'inculturització, és ja evangelitzar car transmet una manera d'entendre el diàleg, una manera d'estimar, i de posar-se al costat de l'altre (tant si es tracta d'una persona, com d'una cultura diferent a la nostra).

No és estrany, doncs, que Joan Pau II escrigui, a la seva encíclica *Fides et Ratio*:

"Entre els diversos serveis que l'Església ha d'oferir a la humanitat, n'hi ha un del qual és responsable d'una manera molt particular: la diaconia de la veritat. Per una part, aquesta missió fa la comunitat creient participant de l'esforç comú que la humanitat duu a terme per assolir la veritat, i per altra, l'obliga a responsabilitzar-se de l'anunci de les certes adquirides, àdhuc en la consciència que tota veritat assolida és només una etapa vers aquella veritat total que es manifestarà en la revelació última de Déu" (*Fides et Ratio*, n. 2).

2. Característiques del diàleg "en cristià"

Ara passem a descriure quines característiques haurien de tenir els nostres diàlegs, des del paradigma del diàleg entre Déu i els humans. El diàleg ha d'estar presidit pel desig dels seus interlocutors de presentar-se davant l'altre com hom és, presentar tota la pròpia existència, experiència, coneixement. Hom col·loca la seva paraula al costat de la de l'altre, des de la igualtat dels interlocutors.

Les dues paraules que es troben han de perseguir la recerca de la veritat, a través de l'anàlisi objectiva del problema. Per la qual cosa els dos interlocutors han de ser sincers davant d'ells mateixos, conèixer l'ingredient subjectiu de la seva paraula i acceptar que la veritat anirà sorgint en un procés de convergència entre les dues paraules. Convergir no significa dominar sinó anar-se acostant a la veritat, cedint cada un a partir de les seves posicions inicials o purificant-les o plenificant-les.

El primer pas per a una convergència, es troba en la capacitat d'escollar, de comprendre des de l'altre(7). L'escolta significa voler estar en comunió amb ell, voler acollir les seves paraules tal com són, sense manipular-les, fent-les com jo voldria que fossin.

Aquesta capacitat d'escolta, de voler entrar en convergència vers la veritat, ha d'estar presidida per l'amor a l'altre. Estimar la diferència és estar disposat a donar la vida per qui la defensa. Aquest diàleg com a forma d'estimar l'altre, veu en l'altre, un possible germà i no un enemic que pot fer-me mal. Aprendre a dialogar és aprendre a apreciar la diferència, com a font d'enriquiment, de creixement en el procés de la recerca de la veritat.

Entrar en aquest diàleg és entrar en una lògica de comunió oposada a la lògica de possessió, on les relacions humanes esdevindran lliures i alliberadores.

El cristià, des d'aquesta perspectiva, entra en el diàleg conscient de no posseir la veritat en la seva plenitud i conscient que tot diàleg requereix sortir d'un mateix, i que per tant és fa necessari un cert aprenentatge. Solament des del diàleg s'apren a estimar l'altre. Les pors que

hom té d'entrar en diàleg, són les pors de perdre les pròpies seguretats, ja que estem ja bé i satisfets dins de la nostra cultura eclesial. Per això cal tenir la fe d'Abraham per anar vers la "terra estrangera" i saber que Déu "pot treure fills d'Abraham de les pedres".

El cristià està cridat a iniciar el diàleg, amb les qualitats que hem enumerat, encara que el seu interlocutor comenci des d'una posició de domini, de manipulació. S'ha d'entrar des de l'amor, capaç de donar a l'altre una confiança per tal que deixi els seus mecanismes de defensa i entri en el diàleg. En paraules de K. Rahner:

"Un cristià acomplirà el seu diàleg amb la seriositat de qui coneix el perill que pot comportar que la culpa del seu orgull, tossuderia, falsa seguretat en si mateix, violència, perverteixi aquest diàleg i en faci una mentida social; es reconeix pecador a si mateix i per això posa la seva pròpia part en el diàleg sota el judici i la misericòrdia de Déu (...). El cristià sap que només l'amor és la llum suprema del coneixement i que, per al diàleg, també és vàlid allò que diu St. Pau: Si parlo el llenguatge dels homes i dels àngels però no tinc caritat, sóc com la campana que ressona o els platerets que dringuen (1 Co 13,1)"(8).

L'autoritat del diàleg és, en paraules de l'Encíclica Ecclesiam Suam, "... intrínseca per la veritat que exposa, per la caritat que difon, per l'exemple que proposa" (n. 95).

D'altra banda, quan s'inicia un diàleg és convenient que no sigui presidit per la urgència de trobar acords amb una mentalitat pragmàtica, encara que a voltes s'han de buscar formes provisionals d'acord davant les necessitats urgents de la situació.

La vida humana personal i la vida en comunitat es va construir a partir d'aquest diàleg, de la comunicació entre tots els homes i dones. Els humans des del nostre naixement, i el primer contacte amb la nostra mare, som éssers oberts, a la paraula que ve de fora que ens va formant i construint. La nostra indeterminació instintiva ens fa oberts a rebre des de fora, ens fa éssers culturals, que hem d'aprendre i ens hem d'anar formant. Tota la nostra vida és un anar-nos acostant a la veritat a través d'un diàleg amb tota la realitat.

3. Les condicions del diàleg

Però el diàleg, tal i com l'estem proposant, no és una qüestió merament intencional, o "metafísica". Al contrari, implica unes certes condicions humanes i socials ben concretes. El diàleg és contrari a tot tipus de violència, i requereix que tothom pugui ser interlocutor. Per tant, el diàleg es oposa a la lògica del domini o de la violència, i per això demana que es donin unes condicions que el facin possible. Per tant, pressuposa crear prèviament les condicions d'igualtat entre els interlocutors. Així l'ètica basada en el diàleg demana una reforma social per tal que tothom, àdhuc la gent del Tercer Món, hi pugui realment participar. Si això no es realitza, llavors aquesta ètica només serà aplicable al Primer Món i només servirà per a justificar el manteniment de les diferències del Tercer Món per part del Primer Món.

El diàleg no es pot quedar només en l'estètica, sinó que ha de fer possibles les condicions de possibilitat del diàleg. En paraules d'un filòsof crític amb la "ètica dialògica":

"Cal que ressorgeixin els profetes, els qui opten pel sud d'entrada, deixant enrera l'arrogància d'una raó logocèntrica, que només concedeix reconeixement als "loquicapaços", i que silencia els qui ni tan sols tenen veu. Cal una lògica de l'acció moral utòpica i profètica, (...). Com el conill al lleó, diem: demostra la teva voluntat dialògica prescindint de l'arrogància de les teves urpes i la feresa dels teus ullals..."(9).

Així, aquesta ètica no és pas buida de contingut profètic, si realment és considerada en les seves últimes conseqüències. Però fàcilment pot restar com una ètica difícilment aplicable

en les situacions de violència, d'injustícia generalitzada on, abans del diàleg, s'han de crear, potser fins i tot amb una certa dosi de "violència", aquestes condicions per a establir el diàleg.

4. El diàleg i el dissentiment

La cultura del diàleg també ha de permetre el dissentiment, però aquest s'ha d'expressar sense violència. Així, el dissentiment s'ha d'expressar en les categories de la tolerància i del testimoniatge. La manera com es poden fer comprendre als altres homes i dones els valors de determinades pràctiques o maneres de fer pròpies dels cristians serà sempre el testimoniatge.

En la història, els que han fet avançar la humanitat sempre han estat les persones que han trencat el consens social. Els profetes sempre han estat les persones que han trencat el consens, això els ha portat a enfrontaments amb el status quo, que molts cops ha reaccionat eliminant el profeta. Les idees dels profetes perduren, i al final s'imposen. Les generacions posteriors recuperen la figura del profeta i àdhuc el mitifiquen o el fan sant. Són precisament aquests profetes que poden fer avançar el diàleg en el procés dialògic, perquè no s'aturi mai. Per exemple, si ningú no hagués trencat el consens, encara avui, àdhuc els cristians, acceptarien l'esclavatge. Però a diferència del que ha succeït al llarg de la història, aquests trencaments no s'haurien de fer, almenys per part dels cristians, des de la força i el poder sinó des del testimoniatge.

Jesús de Natzaret va trencar el consens religiós a través del testimoni, des del servei i la debilitat, i no pas des de la força i el poder. El seu exemple ha estat seguit per molts profetes que van escollir la denúncia de les injustícies des del servei i la no-violència. "El Fill de l'Home no ha vingut a ser servit sinó a servir" (Mc 10,45); "Com Déu l'ha enviat per persuadir-nos i no per violentar-nos, car en Déu no es dóna violència" (Carta a Diognet VII, 4 del segle II).

L'amor al proïsme que demana Jesús, suposa que hom ha d'encarnar de manera coherent en la seva pròpia vida els valors que defensa, i només així seran vistos i apreciats com a valors i no pas com a imposicions. El diàleg, l'exemple i el servei són les formes més adequades per expressar l'amor al proïsme, en el nostre món. Així, per exemple, una comunitat com la cristiana que no accepta l'avortament, hauria d'acollir i ajudar les mares sense recursos, les mares solteres, mantenir nens deficients, i ajudar a la planificació familiar... per tal de mostrar que dóna valor a la vida humana des de la seva concepció (tal com demana l'Encíclica *Evangelium Vitae*, n. 88).

El diàleg comporta que s'accepti que encara no s'ha arribat a acord, quan hom veu clarament que està en joc un valor important. També el diàleg entre Déu i els homes ha estat una marxa progressiva i pedagògica, on la humanitat ha anat aprenent a ser més plenament humana. Des de la formulació del "no mataràs" del Decàleg, hem anat aprenent a respectar el valor vida: la fórmula bíblica "no mataràs", al principi, només feia referència a no matar els altres de la teva tribu fins que també va significar no matar l'estranger, no matar ningú. De manera semblant, moltes qüestions han estat aprofundides, com ara la il·licitud de la tortura o de la pena capital, durant temps defensades i ara plenament rebutjades.

5. Diàleg dins l'Església

A un altre nivell, la comunitat cristiana, l'Església, a través del diàleg amb tot el món ha d'esdevenir ella mateixa una "comunitat de diàleg". La comunió eclesial s'expressa allà on es dóna un veritable diàleg. Recordem les paraules de la *Eclesiam Suam*: "L'Església ha d'anar cap al diàleg amb el món que li toca viure. L'Església es fa paraula, missatge, diàleg" (n. 77).

Així, l'acceptació del diàleg també ha de suposar, a nivell intraeclesial, una comunitat presidida per la comunió. Així, i només així, podrà ser testimoni d'una manera nova d'entendre el diàleg, en un món en el qual aquest ha estat molts cops manipulats. La comunitat cristiana en la seva vida interna ha d'estar presidida per un diàleg amorós que sigui capaç d'estimar els qui no pensen de manera semblant(10), on els valors ètics són mostrats i comunicats i no imposats.

També una comunitat que creu sincerament en el diàleg ha de tenir fe en la presència de l'Esperit en totes les realitats del món, ha de veure el món, en altres paraules, no només impregnat de pecat sinó prenyat de l'Esperit Sant.

Alguns discursos que se senten a l'Església, també del magisteri, i que són catastrofistes o que subratllen excessivament les coses dolentes de la societat actual, (per bé que puguin respondre a la realitat) mostren implícitament una Església que mira el món amb por. Alhora poden transmetre la impressió que ella no participa d'aquest pecat, i que no sap apreciar les coses bones que el món ha trobat des de la seva autonomia.

Cal una Església que tingui més fe en l'Esperit Sant, i cal, potser, elaborar una nova eclesiologia més pneumatològica. En aquest aspecte ens enriquiria un vertader ecumenisme amb les Esglésies Ortodoxes orientals.

6. Diàleg com a Discerniment

La vida cristiana es troba entre el "ja" i "l'encara no". És en aquesta vida on vivim la nostra vida moral, en anar-nos fent a través de les nostres accions. Per tant, la moral ha de mantenir sempre aquesta "tensió escatològica". Per això es demana al cristià que sàpiga discernir. Així el discerniment esdevé la categoria més important de la moral. Es podria definir com la capacitat de valorar tota circumstància segons l'Evangeli, la Bona Notícia del Regnat de Déu.

Aquesta categoria del discerniment correspon al temps de l'Esperit. La comunitat cristiana és capaç de llegir els signes dels temps en l'Esperit, en la pregària, per destriar quines són les actituds, les accions més en conformitat amb l'Evangeli de Jesús.

En unes altres paraules, aquest és el temps de la creativitat en l'Esperit, ja que només la comunitat o la persona fidel a aquest Esperit és capaç de discernir adequadament en les noves situacions quin és el camí a escollir. En paraules de Pau: "... deixar-se transformar per la nova mentalitat..." (Rm 12,2); "No sufoqueu l'Esperit, ni menyspreu els dons de profecia. Examineu-ho tot i quedeu-vos amb el que és bo"(1Te 5, 19-20). Amb raó deia B. Häring que el Magisteri de l'Església més autèntic i més eficaç és el que exerceixen els sants i els màrtirs (11).

El discerniment en la pregària és el "lloc teològic" on la raó del creient o de la comunitat (una raó plena, il·luminada per l'Esperit) destria els comportaments més adients amb la radicalitat del missatge de Jesús. Aquest discerniment es realitza a dos grans nivells. Un primer nivell, que és al que ens hem referit principalment, que es dona quan la comunitat cristiana en pregària cerca orientacions morals davant dels nous reptes. Per exemple, determinar si la utilització dels transgènics en l'agricultura va en la línia del bé humà (de tots els humans o en bé d'unes poques multinacionals) i del bé de la biosfera o no (si respecta la biodiversitat). Així s'enuncien normes morals que mostren valors a tenir en compte. Però el discerniment també pot donar-se en la consciència Individual.

El discerniment requereix també escoltar en les qüestions morals les lectures que la ciència (biològica, sociològica...) fa de la realitat, com ajuda imprescindible per la valoració moral. Recordem que, en la història de la moral, aquesta sempre ha estat mediada per la cultura i ciència del seu temps (12).

Per tant, la moral cristiana, en comptes de ser més propera al Dret com ha estat fins abans del Concili Vaticà II, ha de fer-se inseparable de l'espiritualitat. Aquesta idea cal emfatitzar-la en un moment com el nostre, en què davant el relativisme moral imperant en la nostra societat, l'Església pot caure en la temptació legalista. El "bon moralista" hauria de ser místic. La comunitat en actitud de pregària i adoració ha de discernir quins són els valors que humanitzen més, en altres paraules que ens divinitzen, que ens fan més propers al Regnat de Déu.

Per acabar amb unes paraules de Pau: "I el que jo demano en pregària és que el vostre amor s'ompli més i més encara, fins a vessar, de coneixement i de clarividència, perquè sapigueu

discernir allò que més us convé” (Fl 1,9-10). Així s’ha trencat la dissociació secular entre l’espiritualitat i la moral cristiana.

7. Conclusió sobre el diàleg

Podem concloure tot dient que els cristians hem d’entendre el diàleg com la forma d’estimar els altres i d’estar presents i tenir eficàcia històrica dins de la nostra societat pluralista. Hem de ser crítics davant algunes maneres de dialogar de la nostra societat, per tal d’exigir veritables diàlegs i no maneres més estètiques de fer la guerra, on el qui té el poder i/o la força econòmica és qui guanya. El Déu en qui creiem ha estat un Déu que ha fet camí en nosaltres com a comunitat, a través d’un diàleg permanent en la pregària de la comunitat. I la nostra comunitat, si és veritablement una comunitat d’amor i de comunió, ha de ser una comunitat on es doni un veritable i sincer diàleg entre tots els membres, des dels diversos carismes i ministeris.

Si exigim als no creients que nosaltres, els cristians, puguem ser presents en els diàlegs que es fan a la societat i que aquests siguin sincers i veritables, hem de donar exemple de viure plenament el diàleg dins de la nostra comunitat. L’Església és veritable sagrament de Crist quan esdevé una comunitat d’amor i aquest amor es tradueix en la capacitat de saber dialogar. Jesús ens ha ensenyat a estimar, a donar la vida pels altres. Quan expressem que el Déu cristià és Trinitat, és comunitat d’amor, no estem lluny d’afirmar que el nostre Déu és “dialògic”. El Déu Trinitari és alhora Pare, Fill i Esperit Sant. Tot un Déu que és comunitat. Déu és amor, i com que és amor no pot ser un Déu solitari. Si ho fos, no seria amor. El Pare, que és font de l’amor, necessita donar-lo, i qui el rep és el Fill. Ell acull aquest amor que li ve del Pare i se’n fa seu. I com que Ell és també Amor, no se’n queda per sí mateix sinó que el torna amorosament al Pare. D’aquest intercanvi de donar i rebre, rebre i donar, sorgeix l’Esperit Sant. Així l’Esperit sorgeix del “diàleg” en la intimitat del Pare i el Fill.

4. REPTES ANTICS I NOUS PER A LA MORAL CRISTIANA

La moral cristiana parteix de l'assumpció d'un projecte: la construcció del Regne de Déu en el seguiment de Jesús. Per tant, rebutja l'arbitrarietat de considerar que tota manera d'actuar valgui igual, ja que algunes accions van en la línia de construcció del Regne de Déu i d'altres ens n'allunyen.

En un món on sovint es malentén la paraula tolerància com si signifiqués l'acceptació de "qualsevol cosa", els cristians afirmem que hi ha alguns principis morals objectius, que ens humanitzen, que van en la línia del Projecte de Déu.

1. El repte del coneixement (moral) objectiu

Allò que l'home fa no és indiferent: no és el mateix dialogar que manipular, no és el mateix treballar que explotar, etc. En allò que l'home fa, en les seves decisions, hi ha implicada una "manera de ser home" que porta cap a un món més humà, o bé cap a un món més inhumà. Existeixen, per tant, uns principis ètics que tenen valor per si mateixos.

A més de l'existència d'aquests valors i principis, la moral suposa la possibilitat de conèixer aquestes grans veritats ètiques o almenys d'anar-nos aproximant a elles.

Pels cristians, l'accés a aquestes veritats que ens fan més humans no és solament cognitiu, sinó sobretot pràctic (viure, estimar els altres, estimar Jesús). L'ésser humà no progressa èticament només a través de la seva reflexió, sinó a través de les seves opcions lliures i de la seva experiència. Afirmem la presència de l'Esperit de Jesús dins de la comunitat cristiana que ens va ensenyant aquestes veritats en el decurs de la història. Per tant els cristians tenim, encara que no en exclusiva, un accés privilegiat a la veritat a través de la Revelació. La Revelació, la manera de viure de Jesús de Natzaret, contrastada amb la realitat ha anat formant un estil de fer (un "ethos") dins la comunitat cristiana. Aquest "ethos" apareix quan aquesta comunitat, amb l'ajut de l'Esperit ha anat discernint quines actituds i accions ens fan més fidels al missatge de Jesús de Natzaret.

Una ètica cristiana, per tant, sempre ha de reclamar una certa objectivitat. El comportament moral intenta seguir uns principis que tenen una "solidesa pròpia": la solidaritat, la vida i felicitat humanes, el respecte a l'altre, etc. són valors propis de l'home, independentment que un hom ho reconegui o no.

En oposició a aquesta manera d'entendre l'accés a la veritat, la postmodernitat afirma la impossibilitat d'accedir-hi. Per aquesta raó han aparegut tota una sèrie d'ètiques de caire emotivista (13), decisionista etc. que neguen l'existència de grans principis ètics universals que puguin compartir tots els éssers humans.

En el nostre món, la valoració de la individualitat i la subjectivitat ha portat a molts a negar qualsevol objectivitat; d'aquesta manera, la moral dependria únicament d'opcions purament subjectives. Això, portat a l'extrem, impedeix qualsevol interpel·lació ètica seriosa: ¿amb quina autoritat es pot qüestionar l'actuació de ningú, si no hi ha valors objectius (vàlids, per tant, per a tothom) on trobar-nos tots?

Ara bé, aquesta objectivitat, que resulta més clara en els grans principis (p.e. "no mataràs") ha de viure en el cada dia en una inevitable tensió amb les seves materialitzacions en l'aquí i en l'ara. Els cristians des de sempre han cercat com ser més fidels al missatge de Jesús, en les concrecions que s'anaven trobant quotidianament. El principi diu: "No hem de matar"; però,

què inclou aquest imperatiu ètic? Es pot matar en defensa pròpia, en la guerra... Els primers cristians, per exemple, varen haver de discernir si podien servir a la milícia romana, car aquest ofici obligava a matar i a assistir a cerimònies on s'adoraven déus pagans.

Les grans veritats ètiques exigeixen la seva concreció, per tal de tenir eficàcia històrica. Però cap concreció reflecteix de manera plena la veritat. El desplegament de la humanització és precari, car som limitats sotmesos a un espai i temps, a més de pecadors. La plenitud del Regne la trobarem en els temps escatològics com a regal de Deu i per tant tota aproximació a aquesta plenitud serà parcial i sempre millorable. Estem, doncs, en camí; cridats a la plenitud de la humanitat.

2. El repte de la historicitat

El discurs teològic en moral ha d'assumir plenament la dinamicitat de l'home. L'home és un ésser històric, que es va fent. La teologia moral ha d'entendre l'absolutesa de les veritats morals com a objectivitat d'allò real i no pas com a immutabilitat (impossibilitat de canvis al llarg del temps). En altres paraules ha d'assumir la historicitat humana a nivell de la reflexió moral.

Cal partir de l'afirmació de la capacitat humana per conèixer la veritat i arribar a l'objectivitat del fet real. En altres paraules, d'una antropologia que suposa que l'home és un ésser incomplet, que es troba en camí aconseguint el que ha de ser. A més, suposa que l'home es va construint a si mateix en la seva trobada amb la realitat, en la confrontació amb allò concret. Només en l'actuació, àdhuc a voltes incorrecta, l'home va copsant com ha d'actuar, en quina direcció ha d'anar per a la seva plena realització.

Així, la realitat no està acabada, ultimada, sinó que està en camí vers la seva plenitud. La realitat té la característica (anunciada en la mateixa realitat) de no ser encara plena, sinó cridada a la plenitud. Aquest contrast que es dona en la realitat entre el que és i allò potencial és percebut per l'home com a impuls moral (14).

Al llarg de la història hem anat descobrint, per exemple, què vol dir “no mataràs”, “posar l'altra galta”, tot passant per moments on s'han justificat pràctiques que avui afirmem sense dubte que són contràries al missatge de Jesús i àdhuc contràries als drets universals de totes les persones humanes.

La moral, per tant, no està feta “d'un cop per sempre”, sinó que participa de la historicitat de tot allò que és humà. Cal, doncs, estar oberts a acceptar canvis en la moral, com a resultat d'un progrés moral.

3. El repte de la “participació”

Estem en un món on, malgrat la deficiència del model polític de la democràcia occidental, hi trobem plenament present la mentalitat democràtica, és a dir la participació en els diversos nivells de la vida social. Aquesta mentalitat ha de poder traduir-se en l'àmbit de la comunitat cristiana, i en el de la reflexió moral. Per descomptat que no es tracta de pensar que els grans principis morals, que indiquen i expressen valors morals, siguin consensuats dins de la comunitat cristiana, de manera que nosaltres creéssim el bé i el mal. Seria la temptació dels primers humans, expressada en el llibre del Gènesi i repetida en la història de la humanitat, i que ha conduït a tants actes inhumans.

Però la reflexió de la comunitat cristiana sobre si determinades tècniques noves, (pensem en la clonació, en l'enginyeria genètica...) van en la línia d'una més gran humanització o no, hauria de fer-se amb la participació de tots. Els principis ètics estan reflectits en l'antropologia que ens proposa Jesús i l'experiència de les primeres comunitats, però encara no ens diuen res sobre com aplicar-los a noves temàtiques. Per exemple, en el Decàleg no hi ha el “No clonaràs”, en canvi hi ha el “No mataràs” i en nom de Déu s'ha matat (s'ha justificat la pena de mort, així com matar els heretges...).

La comprensió de l'Església des d'un model més de comunió i no tant jeràrquic, tal com proposa el Concili Vaticà II, ha de tenir repercussions en la manera de concebre com s'elabora la reflexió moral dins la comunitat cristiana. Seria inadequat un model que concebés el paper de la jerarquia al marge de la vida de la comunitat i dels diversos carismes que es donen dins d'ella. Un model que considerés els laics o les dones en inferioritat respecte als qui tenen ministeris dins de l'Església seria també inadequat.

Pensem que tota reflexió moral, en preguntar-se si quelcom és un bé per als homes i dones, comporta com a primer pas la lectura de la realitat, entendre quins valors estan en joc, etc. i per tant requereix la participació de tots els qui poden dir una paraula. Aquesta participació és molt important per tal que les diverses sensibilitats que es donen dins de l'Església aportin la seva reflexió. Per exemple, sembla imprescindible que, per valorar moralment algunes tècniques d'enginyeria genètica, s'escolti la veu dels genetistes i dels metges...

4. El repte de l'“autonomia” humana

Ens trobem en una societat que valora molt l'autonomia humana. Sense caure en una concepció de l'autonomia humana individualista, mancada de qualsevol aspecte intersubjectiu, la moral cristiana ha de presentar-se com una moral “autònoma”, “adulta”. El problema serà com hem d'entendre els cristians aquesta “autonomia” (àdhuc ens podríem plantejar si cal conservar aquest nom).

El que ens resulta clar és que la moral cristiana no es pot presentar amb trets heterònoms: una moral que és imposada “des de fora”, com una llei que és acceptada per pur respecte a l'autoritat, independentment del seu contingut. Déu vol allò que és un bé per a l'home, per tant la reflexió moral cristiana no pot donar en primer lloc arguments purament teològics (que poden ser entesos com a heterònoms) sinó mostrar les raons de si tal comportament és humà o inhumà, un mal o un bé pels homes i dones. No es pot dir “això s'ha de fer (o evitar) perquè Déu ho vol”, sinó que “Déu vol que es faci (o s'eviti) això perquè és bo”.

La moral cristiana, en els seus principis més generals pretén ser una moral de la plena humanització, i per tant comprensible per a tot home de bona voluntat. Per aquesta raó, quan dialoga amb els no creients, no pot presentar arguments de caire heterònom, que potser només són compresos dins de la comunitat cristiana. Han de ser vistos com a portadors de la plena humanització. Per exemple, els arguments del Magisteri sobre el tema de l'Eutanàsia poden resultar poc entenedors pels no creients, pel seu caire més aviat teològic, que pot ser apreciat com excessivament heterònom. Per exemple: “Déu és Senyor de la vida i nosaltres no en podem disposar”, és un argument apreciable pel creient; però, i per l'agnòstic?

5. El repte d'una humanitat global

Moltes veus s'aixequen dins de la nostra societat demanant respostes globals a problemes que patim com a humanitat (problemes ecològics, bioètics, de distribució de recursos...). Per tant cal cercar acords en aquestes qüestions entre tots els homes i dones del planeta, independentment de les nostres creences o conviccions de qualsevol tipus. Per exemple, ara que tothom parla del deute dels països del Tercer Món, voldria indicar el no tan conegut “deute ecològic”, que han contret els països del Primer Món, quan varen industrialitzar-se i progressar econòmicament amb un cost ecològic molt alt per a tot el planeta... i ara exigeixen als països del Segon o Tercer Món que es volen desenvolupar que ho realitzin de manera neta sense contaminar!

Es fa necessària una “solidaritat econòmica mundial” per resoldre aquest problema. Davant qüestions d'abast mundial, calen solucions d'abast mundial. Més que mai fan falta uns principis ètics a nivell planetari, i per tal de elaborar-los, la tradició cristiana té una paraula molt qualificada a dir.

6. El repte de les “situacions límit”

Cada cop més ens trobem amb persones en situacions “enverinades pel pecat estructural”, on l'única sortida possible és optar pel “mal menor”. Així com situacions concretes on optar pel bé suposa una “heroïcitat” que sobrepassa les forces de les persones. En aquestes situacions, una moral “rigorista” no dona solucions (car l'ideal és quasi impossible de complir) i només allunya les persones de l'amor i misericòrdia de Déu. Per aquests casos límits, és acceptable optar pel “mal menor” o per una “gradualitat”, anar vers el bé ideal, però tot acceptant passes intermèdies, que representen “mals menors” (15). Aquest posar-nos en camí vers el bé ja implica anar pel camí de la Salvació.

7. Com l'Església s'ha sentit interpel·lada per aquests reptes

Aquests reptes que acabem de veure han estat presos per part del Magisteri de l'Església catòlica de manera diferent.

Mirarem ara breument quina ha estat aquesta reacció.

El Concili Vaticà II

El Concili Vaticà II va representar un ànim de dialogar amb el món de la modernitat. Accepta plenament la llibertat religiosa i de consciència. I té l'esperança que, malgrat que tots els humans no compartim una mateixa fe, podrem compartir una mateixa moral davant dels reptes que ens posa el nou món. De la mateixa manera, l'Església, des del seu caràcter de dipositària de la Paraula de Déu, reconeix que no té respostes a totes les qüestions que es plantegen en el món actual, i que la recerca d'aquestes s'ha de realitzar entre tots els homes, mitjançant el diàleg, de tal manera que l'Església s'enriquirà de les aportacions de tots i podrà compartir la tasca comuna de fer la societat més humana.

“L'Església, que guarda el dipòsit de la paraula de Déu, d'on se'n dedueixen els principis d'ordre religiós i moral, per bé que no sempre tingui una resposta a punt a cada una de les qüestions, desitja unir la llum de la revelació a la perícia de tots, a fi que sigui il·luminat el camí per on acaba d'entrar la humanitat” (GS, n. 33).

“L'Església, alhora que refusa totalment l'ateisme, professa sincerament que totes les persones, creients o no creients, han de contribuir a l'encertada construcció d'aquest món en el qual tots viuen, cosa que és impossible sense un autèntic i prudent diàleg” (GS, n. 21) (16).

Mitjançant el diàleg, l'Església mostra la solidaritat amb tota la família humana, i el seu amor vers ella, aportant la llum de l'Evangeli (17). Per tal de poder fer això, l'Església s'ha de posar a l'escolta amb l'ajut de l'Esperit Sant, discernir les diferents veus del nostre temps i valorar-les a la llum de la Paraula divina (18).

El Concili sembla que anima els cristians a veure el món amb nous ulls, veient no només les coses dolentes sinó convençuts que l'Esperit actua també en les diverses realitats que constitueixen el món.

El Concili manifesta que l'Església vol oferir als homes i dones tot allò que creu sobre l'ésser humà, per tal que puguem cercar entre tots el bé de la humanitat, en les qüestions concretes. Es presenta com una oferta, ja que accepta que no té sempre la resposta a totes les qüestions noves que es plantegen, però creu que la llum de la fe pot contribuir a cercar aquestes respostes. Aquest desig de diàleg és establert a diferents nivells, intraeclesial (per tant accepta que trobem de fet una pluralitat intraeclesial) (19), entre els creients i tots els homes i dones (G. S. n. 92).

L'acceptació del diàleg ha de suposar lògicament estar disposat a deixar-se ensenyar en humanitat i també aprendre a corregir els propis errors. Així, no es pot entrar en el diàleg amb

el convenciment que ja es té la paraula definitiva sobre una determinada qüestió. Una Encíclica que representa una visió positiva del diàleg és la *Eclesia Suam* de Pau VI.

Davant la postmodernitat

Davant la irrupció de la postmodernitat, el Magisteri ha adquirit un to de fons més dur i preocupat. Així el podem veure en l'Encíclica *Veritatis Splendor* o en la Instrucció Pastoral dels bisbes espanyols *La verdad os hará libres*.

La postmodernitat ha posat en crisi no només la fe, cosa que ja va portar la modernitat, sinó també la raó. I d'aquesta manera els principis morals resten a l'arbitrarietat de cadascú.

Com ja hem dit, apareixen les ètiques decisionistes, emotivistes, on la preferència i/o el sentiment es converteix en referent ètic, trencant l'universalisme de l'ètica. La pèrdua dels referents objectius, universals, porta sovint a les ètiques on el més fort s'imposa, on el vulnerable pateix, on el liberalisme econòmic salvatge impera... Sovint els poderosos econòmicament segueixen una ètica (més o menys) cristiana en les qüestions individuals, però en les qüestions de caire social no segueixen cap principi ètic que no sigui el pur egoisme i l'explotació dels altres.

Una lectura global de la *Veritatis Splendor* fa veure com dóna resposta a aquests reptes del que es viu èticament en la nostra societat postmoderna. L'Encíclica accentua la visió evangèlica de la moral per als creients, mentre que per als no creients intenta recuperar la raonabilitat de la moral apel·lant a una categoria moral mig oblidada pel Concili Vaticà II, la *Llei Moral Natural*.

Com que l'Encíclica té davant el pur subjectivisme, accentua unilateralment l'objectivitat de la veritat moral. Així, davant les grans qüestions dialèctiques de la moral fonamental (com per exemple: ordre objectiu, o llei versus consciència subjectiva) s'inclina per la primera part del binomi.

També trobem en l'Encíclica una atenció a l'anàlisi objectiva de l'acte moral isolat, per tal de remarcar que no n'hi ha prou amb la bona intenció i la bona fe. Amb aquests accents l'Encíclica rebutja el creixent relativisme en el camp de la moral. Si bé en la situació actual és necessari accentuar l'aspecte objectiu, no relativista, alhora cal no oblidar que la moral cristiana sempre hauria de mantenir un equilibri entre els dos aspectes: l'objectivitat i la subjectivitat.

L'Encíclica no entra a considerar les situacions complexes on alguns valors principals poden entrar en conflicte entre ells. Però la vida pràctica presenta molt sovint aquest tipus de conflictes, entre diversos valors importants. Aleshores cal introduir consideracions que puguin ajudar a resoldre aquests conflictes.

No seria just apel·lar a l'Encíclica per anar a raure a fonamentalismes legalistes que no solucionen res, car no donen resposta a les complexes situacions morals que es donen a la realitat i que per tant, a llarg termini, són llavor de més relativisme i subjectivisme.

Els cristians hauríem de recordar que posseïm grans veritats morals, però que, com dèiem abans, les hem d'aplicar a les realitats de l'ara i aquí, en una complexa situació de valors que s'han de tenir en compte.

Respecte a això, T. d'Aquino recorda quelcom que pot ser plenament actual: que com més ens allunyem dels grans principis de la *Llei Natural* (és a dir, del referent ètic objectiu i universal) més es donen diferències entre les diferents possibles concrecions d'aquests mateixos grans principis (S.Th I-II, q. 94 a.4).

El descrèdit de la reflexió moral ve donat quan, per un excés d'objectivitat i per por a la llibertat, volem assegurar excessivament mitjançant les normes totes les situacions morals, estalviant el treball de la consciència personal i de la consciència de la comunitat cristiana. Aquesta, davant les noves situacions on ens col·loca el progrés de la ciència i de la tècnica, no té a mà una resposta immediata; aleshores l'hem de discernir i tal volta prendre postures

provisionals davant de la manca de dades o de la incertesa de les dades aportades per la ciència.

La mateixa Encíclica Veritatis Splendor demana creativitat a la moral: "... la vida moral exigeix creativitat i l'enginy propi de la persona humana, origen i causa dels seus actes deliberats" (n. 40); "Les prescripcions morals (...) han de ser custodiades fidelment i actualitzades permanentment en les diverses cultures al llarg de la història" (n. 25).

Creiem que una actitud humil no és pas contrària a la fermesa moral, sinó que li dóna credibilitat en el món actual. El projecte moral cristià, si és el de Jesús de Natzaret, representa la plenitud humana, i per tant ha de poder-se presentar com un bé per a tots els homes i dones. I, malgrat que hom pot suposar que el pecat estructural envolta la cultura actual, no es pot atribuir sense més la culpa a aquest pecat, quan una veritat moral concreta no és entesa com a raonable i planificadora de vertadera humanització.

Una moral fonamental cristiana pel nou mil·lenni hauria de recuperar les intuïcions del Concili Vaticà II, sense deixar de tenir molt presents les advertències de la Veritatis Splendor.

* * *

Epíleg

Acabem amb unes paraules atribuïdes a St. Agustí i repetides per alguns moralistes que tenen avui molta vigència per a la moral del nou mil·lenni: "In necessariis, unitas; in dubiis, libertas; in omnibus caritas" (20).

Per poder seguir aquestes paraules en el camp de la moral cristiana cal una comunitat cristiana que cregui plenament en la presència de l'Esperit de Jesús de Natzaret en el nostre món. Una comunitat que toleri la diversitat, quan és en l'amor i en el diàleg sincer i honest de qui és conscient de ser en camí vers la plenitud del Regne de Déu.

NOTES

1. Levinas, E., Totalidad y Infinito, Salamanca, Sígueme, 1977, p. 89.
2. Küng, H; Kuschel, K.J., Hacia una ética mundial. Declaración del Parlamento de las religiones del mundo, Madrid, Trotta, 1994.
3. El Concili Vaticà II entén l'ètica com a lloc de trobada i cooperació entre tots el homes: "Per la fidelitat a la consciència, els cristians, s'uneixen als altres homes per buscar la veritat i solucionar en la veritat tants problemes morals com sorgeixen tant en la vida individual com social". (Gaudium et Spes, n. 16). Així, el Concili, té l'esperança que malgrat no compartir una mateixa fe, o confessió religiosa, tots els homes i dones de bona voluntat podran compartir una mateixa ètica.
4. Anomenem "ethos" a les orientacions morals realment viscudes dins de la comunitat cristiana o dins d'una societat.
5. Aquestes regles són enunciades a Habermas, J., Consciencia moral y acción comunicativa, Península, Barcelona, 1985, p. 110-113. Aquestes regles, ens diu Habermas que han estat establertes per R. Alexy a Eine theorie des praktischen Diskurses, in W.Oelmüller (comp), Normenbegründung, Normendurchsetzung, Paderborn, 1978.
6. Joan Pau II., A representantes de religiones no cristianas (Madrás 5/02/1986), dins AAS 78 (1986) 769. O Ecclesia 22/02/1986, p. 32-33.
7. Ecclesiam Suam, n. 96.
8. Rahner, K., Sobre el diàleg en la sociedad pluralista, dins Escritos de teología, Vol VI, Taurus, Madrid, 1969, p 56.
9. Díaz C. , Pluralismo ético y convivencia social: un punto de vista más crítico, dins Documentación Social 83 (1991) 40.
10. L.G. n. 37. Aquest número parla del diàleg entre els laics i la jerarquia, essent un dret i una obligació en aquelles coses que afecten al bé de l'Església. Ha de ser un diàleg des de la veracitat, la prudència i presidit per la caritat.
11. Haring, B., Magisterio dins Diccionario Enciclopédico de Teología moral, Madrid, Paulinas, 2 ed, 1974, p. 601.
12. Recordem unes paraules de S. Tomàs: "... lo que pertenece a la ciencia moral se conoce siempre a través de la experiencia" (Comentario Ética a Nicomaco, lib I, lect. III, n. 38).
13. L'emotivisme és un corrent ètic que manté que els judicis morals són expressions de preferències a nivell de sentiments i per tant no poden ser considerats com a vertaders o com a falsos.
14. Aquest es el pensament de A. Auer, Morale Autonoma e Fede Cristiana, Cinisello Balsamo, Paoline, 1991; P. Carlotti, Storicità e Morale. Un'indagine nel pensiero di Alfons Auer, Roma, LAS, 1989.
15. L'encíclica Familiaris Consortio de Joan Pau II, ja parla de "gradualitat", com a norma pastoral (n. 9)
16. Altres passatges significatius: "Per això, també adrecem la nostra atenció a tots els qui reconeixen Déu i conserven elements religiosos i humans valuosos en llurs tradicions, desitjant

que un diàleg obert ens empenyi a tots a rebre amb fidelitat i a complir amb promptitud els impulsos de l'Esperit" (Gaudium et Spes, n. 92). "Pel fet de tenir una estructura social visible, certament signe de la seva unitat en Crist, l'Església també es pot enriqueix i s'enriqueix per l'evolució de la vida social humana,...". (Gaudium et Spes, n. 44).

17. "Per això el Concili, en testimoniar i exposar la fe de tot el poble de Déu, reunit per Crist, no pot demostrar amb més eloqüència la seva vinculació, respecte i estima envers la família humana, de la qual forma part, que establint diàleg amb ella entorn de tots els problemes esmentats, projectant-hi la llum derivada de l'Evangeli i oferint al llinatge humà les forces salvífiques que la mateixa Església, conduïda per l'Esperit Sant, rep del seu Fundador". (Gaudium et Spes, n. 3).

18. "... Pertoca a tot el poble de Déu, sobretot als pastors i als teòlegs, amb l'ajut de l'Esperit Sant escoltar, discernir, i interpretar els diversos llenguatges del nostre temps i avaluar-los sota la llum de la paraula de Déu, a fi que la Veritat revelada pugui ser cada vegada més profundament percebuda, més ben entesa i més encertadament proposada" (Gaudium et Spes, n. 44).

19. Lumen Gentium, núms. 13, 22, 32.

20. "En allò fonamental unitat; en el dubte, llibertat; en tot caritat".

QÜESTIONS PER AL TREBALL EN GRUP

1. Escull dues característiques de la moral cristiana per al nou mil·lenni (cap. 1) que et semblin més importants o urgents. Justifica aquesta elecció.

Es pot discutir en el grup l'elecció de cadascú i intentar arribar a un consens sobre quines serien les característiques més importants.

2. A la plana 11 es diu que “ la fe dels creients no aporta continguts morals específicament cristians, que no puguin ser descoberts per qualsevol home o dona de bona voluntat”.

— ¿Estàs d'acord amb aquesta afirmació? ¿Per què?

— ¿Què aporta, doncs, la fe cristiana en l'àmbit de la moral?

3. El cap. 3 parla del diàleg en moral, de les seves característiques i condicions. Intenta fer una llista d'aquestes “característiques i condicions” de l'autèntic diàleg. Segons la teva opinió:

— ¿Quins són els factors que més fàcilment poden fer que un diàleg sigui inautèntic?

4. L'Església sempre ha defensat una certa “objectivitat” en la moral.

— ¿Per què creus que ho ha fet?

— ¿Et sembla una qüestió important?

5. “L'Ètica de màxims és un projecte de felicitat que oferim als altres” (pàg. 8).

— Quin llenguatge, quines formes hem d'emprar perquè la nostra proposta cristiana sigui entenedora i engrescadora?

6. “Entre les característiques per al diàleg en cristià l'autor assenyala la sinceritat, l'autenticitat, l'amor a l'altre...” (pàg. 16).

— En els nostres conflictes personals, sociopolítics, quins d'aquests trets o d'altres han afavorit el diàleg?

© *Cristianisme i Justícia* • Roger de LLúria, 13 - 08010 Barcelona • tel: 93 317 23 38 - fax: 93 317 10 94 espinal@redestb.es - <http://www.fespinal.com>
agost 2000